

SPORDIORGANISATSIOON JA -KORRALDUS

Joe Noormets, Terviseteaduste ja Spordi Instituut, Tallinna Ülikool

2.2 Eetilise hinnangu andmine spordis

Sporditegevuste eetilise tähtsuse analüüsimisel võib aluseks võtta põhimõttelise erinevuse väärtuseetiliste ja norm-eetiliste küsimuste vahel. Tähelepanu tuleb pöörata seejuures aksioloogilisele “väärtusobjektide” (*object of values*) ja “objektide väärtuste” (*values of objects*) vahelisele erinevusele.¹

Spordi moraalne hindamine on keeruline ettevõtmine, kuna spordis on omaenese moraalsed standardid ja nõuded lisaks üldisele moraalile. Järgnevalt toodu ei saa seega olla valem moraalse hinnangu lõpptulemuse tuletamiseks vaid pigem tuleb selles näha vahendit sellise arutluse ülesehitamiseks, mis kindlustaks selle, et meie kaalutlused oleksid nii rikkad kui võimalik ja otsused omaksid parimat võimalikku õigustust.

Moraalsed probleemid võivad tõusetuda spordis väga erinevatel viisidel. Mõnikord tuleb hinnata ühte spordiala terviklikult (näiteks poks), teinekord aga ühte konkreetset tegu selle spordiala sees (näiteks kaklemine jäähokis). Mõnikord tuleb hinnata kogu spordile omast suhtumist (näiteks võit iga hinna eest), teinekord aga võib selleks olla mingi üksik juhtum (näiteks konkreetne kohtuniku löömine ühes korvpallimängus). Samuti võib tekkida küsimusi spordiorganisatsioonide tegevuste või struktuuri kohta (näiteks avalikult rahastatavate institutsioonide rahastamise jaotuse ebavõrdsus).

Paljud moraalset probleemid tõusetuvad kui inimeste seaduslike huvide või õiguste vahelise konkurentsi tulemus. Moraalsed raskused kerkivad tihti siis, kui kellegi püüd oma eesmärkidele on vastuolus teise inimese püüdega oma eesmärkide suunas. Konkureerivate huvide tasakaalustamine on väga raske ja iga otsus peab sobivalt vastama opositsiooni kriitikaga selle osapoole poolt, kelle väiteid eitatakse. Pigem kui käsitledes moraalseid probleeme spordis nendel tingimustel, on kasulik esmalt vaadelda lahendeid sporditegevuste endi sees. Sporditegevuste puhul on sport see, mis koondab inimesi ja see on sport, mis on nii nende jagatud huvi ja areen nende moraalsete otsuste tegemise raskuseks. Kui suudetakse leida lahendeid, mis rajanevad ühisele austusele spordi suunas, siis omatakse potentsiaali vältimaks tarbetult lahnevaid argumente isiklike õiguste või huvide prioriteetsusest. Õeldu juures, ometi, parimale moraalsele otsusele võib jõuda alles peale hoolikat argumentidele keskendumist. Järgnevalt vaadeldaksegi kategooriaid, millest argumendid kerkivad.

Mängu austamine

Sport toob esile katsumusi ja võistlusi. Spordis on inimene katsumuste ees, kui ta üritab vallata oskusi, liikumisi ja taktikat, ta võitleb teiste vastu kui katsumused on tüüpiliselt juhitud teiste vastu või kõrval, kes osalevad samas katsumuses. Hea katsumus on: (a) raske kuid mitte võimatu (katsumus peab olema väljakutsuv, kui see on liiga kerge on see tüütu, liiga raske aga pettumust valmistav); (b) vastavuses oskuste tasemega (edu katsumuses peab olema lähedalt seostatud katsumuses osaleja oskustega). Hea võistlus on: õiglane – võistlejad on vastamisi sama katsumusega. Iga uuendus spordis peab olema õiglane ja

¹ Bockrath, F., Franke, E. 1995: 283.

olema potentsiaalselt kättesaadav kõigile võistlejatele. Mõningaid moraalseid probleeme võib spordis hinnata (ja lahendada) viidates nende mõjule katsumusele või võistlusele.

Tuleb mees pidada, et sport on (vähemalt osaliselt) ka mäng, mis tähendab seda, et seda võib mängida. Traditsiooniliselt on parim suhtumine sporti on mäng, mis näeb spordis vaeva väärt tegevus, milles osalemine on iseenesest väärtuslik. Kuigi on võimatu kindlustada, et osalejatel oleks alati mänguline suhtumine sel ajal kui nad spordivad, võib olla nii, et mõned sportlikud tegevused või spordialad välistavad mängulist suhtumist. Viimasel juhul oleks mõistlik väita, et sellised tegevusi peaks spordi väljal vältima.

Küsimused moraalseks otsustamiseks:

- Kas sportlik tegevus suurendab (austab) spordi väärtuslikkust ja ühtsust?
- Kas sportlik tegevus välistab mängu?

Osalejate austamine

Kõiki osalejaid peab kohtlema väärikuse ja austusega. See tähendab, et kõiki osalejaid peab nägema autonoomsete isikutena kes on nõustunud osalema spordivõistlusel. Osalejate austamine viitab sellele, et teistes ei tule näha vahendit omaenda eesmärkide saavutamiseks – teiste osalejate eesmärged peab austama. Spordis osalemine peab olema vabatahtlik, sportimine peab kaasa tooma naudingut, see peab olema nauditav. Spordis osaletakse kui ühes tervikliku elu aspektis, sport ei tohi märgatavalt takistada edasist elu. Laste puhul tähendab see seda, et sport peab aitama kaasa isiksuse arengule, täiskasvanute puhul aga seda, et spordis ei tohi olla suurt vigastuste riski. Spordis vastutavatel on erinevad vastutused sportivate täiskasvanute ja laste ees. Täiskasvanute puhul on peamiseks vastutuseks austada nende vabadust ja autonoomseid valikuid. Laste puhul pole vastutuseks mitte ainult väär kohtlemise ärahoidmine vaid ka nende täisväärtuslikeks inimeseks arenemise kindlustamise tagamine. Keskne protsess otsustamiseks, kas mingis tegevuses suhtutakse inimesse lugupidavalt, on rakendada kuldset reeglit – Kas ma aktsepteeriks tegevust, kui ma osaleks selles?

Küsimused moraalseks otsustamiseks:

- Kas sportlikus tegevuses koheldakse kõiki osalejaid kui isiksusi?
- Kui teised võistlejad teavad, mida ma kavatsesin, kas see on ikka veel efektiivne?
- Kas ma saan välja pakkuda, et kõik võistlejad teevad seda, mida ma soovitan?
- Kas tegevus kahandab võimalusi edasiseks isiksuse arenguks?
- Kui suur on kahju tekitamise risk? Kas sporti saab siiski lugeda samaks spordiks, kui kahju vähendatakse?

Teiste austamine

Sarnaseid austusel rajanevaid küsimusi võib küsida ka teistelt osalejatelt spordis: näiteks võib olla lugupidamatu kohtunike, treenerite, pealtvaatajate ja teiste tegevus.

Ühiskonna austamine – spordi sotsiaalne roll

Kuna sport on suures osas rahastatud maksumaksja rahast ja kuna sport mängib arendavat rolli, omab ühiskond õigustatud huvi nende väärtuste vastu, mida sport eksponeerib. Sport võib kasutada kui vahendit sotsiaalsete väärtuste edendamisel. Seda rolli peab kasutama ettevaatlikult – osaliselt moraalsel ja osalt praktilisel pinnal. Moraalile põhinedes on see põhiliselt ebameeldiv omada ühiskonda sekkuvat autonoomsete täiskasvanute poolt vabalt

valitud tegevustesse. Kui vabadus (ja autonoomia) on oluline, siis inimesed peavad saama vabalt teha isegi viletsaid valikuid (juhul kui need valikud austavad teiste inimeste valikuid ja vabadust). Teiseks, kasutades sporti edendamaks sotsiaalseid väärtusi eeldab, et me nõustume nende sotsiaalsete väärtustega, mida peab edendama. Näiteks, sport nõuab nii koostööd kui ka võistlust, kahte väärtust, mis ei ole alati kokkusobivad. Kas sporti peab arendama ja õpetatama nii, et see õpetab ülekaalukalt koostööd või siis võistlust? Praktikas võivad spordis tegutsejad olla aga selle vastu, nad võivad näha selles sekkumist spordi siseasjadesse, kui sporti kasutatakse liiga sageli või liiga ilmselt vahendina teiste sotsiaalsete eesmärkide edendamiseks.

Küsimused moraalseks otsustamiseks:

- Millised väärtused on sportliku tegevuses väljendatud?
- Millised on asjakohased, üldiselt jõus olevad sotsiaalsed väärtused?
- Kas see on koht, kus sotsiaalseid väärtusi peab peale suruma?

Moraalse otsustamise protsess

- (a) Probleem – formuleerida tuleb selge küsimus. Tegevust peab ühemõtteliselt kirjeldama, nagu ka potentsiaalset otsust ja isikut või institutsiooni, kes tegevuse eest vastutab.
- (b) Vaidlusküsimused ja huvitatud osapooled – küsida moraalseks otsustamiseks vajaminevad küsimused, leida ja hinnata vastuargumente.
- (c) Valikud ja hinnanguandmine – Millised on potentsiaalsed tegevused ja mis on nendega seotud väärtused?
- (d) Soovitused – siin tuleb olla spetsiifiline ja näitama ettevõetavate tegevuste vastutaja.
- (e) Õigustamine – siin selgitatakse, miks valitud lahendus on parim võimalik ja miks vastuargumentid on vähemedukad.
- (f) Teostamine – näitab ära järgnevad sammud ja kes on nende eest vastutav.

Kuidas anda eetilisi hinnanguid spordiorganisatsioonis

Kuigi spordiorganisatsioonil on kohustus teha selgitavaid märkusi ja pakkuda mõningat teenust kõikides asjades, mis on seotud eetika ja spordiga ning kuigi organisatsioon peab võtma siin juhtija rolli (vähemalt selles mõttes, et ta peab tegutsema eeskujuna) eetilistes küsimustes spordis, ei pea see tähendama, et organisatsiooni prioriteedid peaksid olema määratletud skandaalina või nädala teemana. Organisatsioon peab määratlema oma vastutuse põhiala ja suunama oma ressursse vastavalt sellele. Mõningates valdkondades peab organisatsioon võtma liidrirolli, teistes ühinema partneritega, et püüelda ühise eesmärgi suunas.

Järgnevalt on antud ülevaade sammudest, mida võib kasutada moraalse otsuse tegemisel organisatsioonis. See protsess võib olla sobilikum tegevuspoliitiliste probleemide analüüsis kui isiklike moraalsete dilemmade puhul, kus on nõutavad isiklikud enesemõtisklused ja suurem inimese enda moraalsete standardite, väärtuste ja kohustuste mõistmine.

- (a) Probleem – Mis täpselt on probleemiks? Probleem peab olema vastatav. Näiteks: “Kuidas me kõrvaldaksime vägivalda spordis?” ei ole nii vastatav, kui “Mida me peaksime tegema vägivalda levimise tõkestamiseks spordis?”. Peab olema identifitseeritav isik või grupp, kes saaks selle probleemi lahendamiseks midagi ette võtta.
- (b) Vaidlusküsimused – Kui probleemid võivad olla spetsiifilised, siis vaidlusküsimused on sageli üpris üldised. Milliseid laiemaid vaidlusküsimusi tõusetub probleemist? See võimaldab pöörduda laiemate moraaliküsimuste ja –printsipi poole, nagu näiteks üksikisiku või grupi õigused, isiklik privaatsus, valikuvabadus või heaolu jne. Siin on

vajalik välja tuua probleemiga liituvad laiemad küsimused ja näidata ära potentsiaalsed konfliktid.

- (c) Huvitatud osapooled – Millised on huvitatud osapooled? Millised on nende huvid? Kas need huvid on õigustatud? Kas kompromissid on võimalikud või sobivad? Poliitilised probleemid kalduvad sageli olema konfliktid erinevate gruppide või üksikisikute õigustatud huvide vahelised konfliktid. See samm püüab välja tuua asjakohased huvigrupid ja hinnata nende nõudmiste/huvide õigustatus.
- (d) Valikud ja hinnanguandmine – Millised on võimalikud tegevused? Millised on nende tagajärjed? Milline on meie valikute hinnang? See samm nõuab nii loovust kui ka põhjalikkust? Loovust on vaja selleks et näha lahendusi, mis ei ole kohe nähtavad.
- (e) Soovitused – Milliseid tegevusi me soovime selle probleemi lahendamiseks? Soovitused peavad tulenema võimalike valikute hinnangust.
- (f) Õigustamine – Selles sammus peame vaatama küsimusele kõikidest tema külgedest ehk teisisõnu öelduna, me peame olema valmis oma valikut ja ettevõetavaid tegevusi õigustama. Miks on meie valitud tegevus moraalselt põhjalt parem kui teised võimalikud valikud? Kuidas me vastame meie seisukohtade kriitikale?
- (g) Teostamine – Millised sammud tuleb astuda, et soovitus/lahendus ellu viia? Kes peab seda tegema, kes on probleemi lahendamise eest vastutav? Kas on mingeid teisi tähelepanekuid otsuste elluviimiseks? Kui valik, peab see samm sisaldama ka tegevuste efektiivsuse hindamise mehhanismi.